

O'ZBEKISTON MILLIY STANDARTI

Madaniy meros ob'ektlarini asrab-avaylash.
Ilmiy va loyiha hujjatlarining umumiy tushunchalari,
tarkibi va mazmuni.
Atamalar va ta'riflar

Rasmiy nashr

O'zbekiston standartlar institute

Toshkent shahri

So‘z boshi

1. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo‘mitasi huzuridagi “Turizmni rivojlantirish ilmiy-tekshirish instituti” davlat muassasasi tomonidan ISHLAB CHIQLIGAN. STK 4 "Turizm va madaniy meros" standartlashtirish bo'yicha texnik qo‘mita tomonidan TAQDIM ETILDI.

2. O‘zbekiston standartlar institutining 2024 yil 16-maydagi 14/MSt - sonli buyrug‘i bilan TASDIQLANDI.

3. Ushbu milliy standart ГОСТ Р 55528-2013 “Состав и содержание научно-проектной документации по сохранению объектов культурного наследия. Общие требования”; ГОСТ Р 56200-2014 “Научное руководство и авторский надзор при проведении работ по сохранению объектов культурного наследия. Основные положения”; ГОСТ Р 56254-2014 “Технический надзор за проведением работ по сохранению объектов культурного наследия. Основные положения”; ГОСТ Р 56891.1-2016 “Сохранения объектов культурного наследия. Термины и определения. Часть 1. Общие понятия, состав и содержание научно-проектной документации”. Rossiya Federatsiyasining milliy standarti bilan uyg‘unlashtirilgan.

4. Dastlabki joriy etilishi

Ushbu milliy standartni va unga bo‘lgan o‘zgartishlarni O‘zbekiston hududida amalga kiritish, qayta ko‘rib chiqish yoki bekor qilish haqidagi axborot Standartlashtirish bo‘yicha milliy organning rasmiy veb-saytlari va standartlarning yillik axborot ko‘rsatkichlarda chop etiladi.

Mundarija

1.	Qo‘llanish doirasi	1
2.	Standartlarga havolalar	1
3.	Atamalar va ta’riflar	1
3.1.	Umumiy qoidalar	1
3.2	Ilmiy va loyiha hujjatlarining tarkibi va mazmuni	5

O'ZBEKISTON MILLIY STANDARTI

**Madaniy meros ob'ektlarini asrab-avaylash.
Ilmiy va loyiha hujjatlarining umumiy tushunchalari,
tarkibi va mazmuni.
Atamalar va ta'riflar**

**Сохранение объектов культурного наследия.
Общие понятия, состав и содержание научно-проектной документации.
Термины и определения**

**The preservation of cultural heritage.
General concepts, the composition and content of the scientific and
project documentation
Terms and definitions**

Amalga kiritish sanasi: 16.07.2024 y.

1 Qo'llanish doirasi

Ushbu standart voyaga yetmagan turist/ekskursantlar uchun turistik va ekskursiya xizmatlariga, ularni shakllantirish va ko'rsatish jarayonlariga qo'yiladigan umumiy talablarni belgilaydi.

Standart tashkiliy-huquqiy shakli va mulkchilik shaklidan qat'i nazar, yuridik shaxslar tomonidan, voyaga yetmagan turist/ekskursantlarga turistik va ekskursiya xizmatlarini ko'rsatishga ixtisoslashgan yakka tartibdagi tadbirkorlar va/yoki o'z-o'zini ish bilan ta'minlaydigan shaxslar sifatidagi jismoniy shaxslar tomonidan foydalanish uchun mo'ljallangan.

Ushbu standart mustaqil amalga oshiriladigan turizm xizmatlariga taalluqli emas.

2 Standartlarga havolalar

Mazkur standartda quyidagi standartlarga me'yoriy havolalardan foydalanilgan:

ISO 21127:2006 Ma'lumot va hujjatlar. Madaniy meros haqida ma'lumot almashish uchun ma'lumotnoma ontologiyasi (Information and documentation. A reference ontology for the interchange of cultural heritage information).

3 Atamalar va ta'riflar

Ushbu milliy standartda ISO 21127:2006 ga muvofiq va quyidagi atamalar hamda ularning tegishli ta'riflari qo'llanilgan:

3.1 Umumiy qoidalar

3.1.1 madaniy meros ob'ektlari, MMO: Moddiy va nomoddiy madaniy meros ob'ektlari;

3.1.1.1 moddiy madaniy meros ob'ektlari: tarixiy, ilmiy, badiiy yoki boshqa madaniy ahamiyatga ega bo'lgan ob'ektlar, ansambllar, diqqatga sazovor joylar va yodgorliklar;

3.1.1.2 nomoddiy madaniy meros ob'ektlari: tarixiy, ilmiy, badiiy yoki boshqa madaniy qadriyatga ega bo'lgan urf-odatlar, xalq amaliy san'ati (so'z san'ati, raqs, musiqa, tomosha), shuningdek xalq hunarmandchiligi va amaliy san'ati bilan bog'liq bilimlar, malakalar, uskunalar, artefaktlar, madaniy dam olish joylari;

3.1.2 madaniy meros ob'ektlarini davlat muhofazasi: madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasida davlat boshqaruvini amalga oshiruvchi organlar tomonidan

STANDARTLAR INSTITUTI #Z3IUDK051Z - 24.06.2024 "TURIZMNI RIVOJLANTIRISH ILMIY-TEKSHIRISH INSTITUTI" DM

amalga oshiriladigan huquqiy, tashkiliy, moliyaviy, axborot, moddiy-texnikaviy va boshqa chora-tadbirlar tizimi;

3.1.3 madaniy meros ob'ektini asrash: madaniy meros ob'ektining tarixiy va madaniy qiymatini moddiy asrash va saqlanishini ta'minlashga qaratilgan, konservasiyalash, ta'mirlash, restavratsiya qilish, zamonaviy foydalanishga moslashtirishni ta'minlaydigan chora-tadbirlar, shuningdek tegishli ilmiy va ilmiy-texnikaviy tadqiqot, loyihalash va ishlab chiqarish ishlari;

3.1.3.1 moddiy madaniy meros ob'ektini konservasiya qilish: moddiy madaniy meros ob'ektini hozirgi ko‘rinishida saqlash va uning holati yomonlashishiga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida amalga oshiriladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadqiqotlar, loyiha-ishlab chiqarish ishlari majmuasi;

3.1.3.2 moddiy madaniy meros ob'ektini ta'mirlash: moddiy madaniy meros ob'ektini muhofaza qilish ob'ektini tashkil etuvchi belgilarini o‘zgartirmagan holda ekspluatatsiya holatida saqlash maqsadida amalga oshiriladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadqiqotlar, loyihalash va ishlab chiqarish ishlari majmuasi;

3.1.3.3 moddiy madaniy meros ob'ektini restavratsiya qilish: moddiy madaniy meros ob'ektining tarixiy-estetik qiymatini aniqlash va saqlash hamda uning saqlanishini ta'minlash maqsadida amalga oshiriladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadqiqotlar, loyiha-ishlab chiqarish ishlari majmuasi;

3.1.3.4 moddiy madaniy meros ob'ektini zamonaviy foydalanishga moslashtirish: moddiy madaniy meros ob'ektidan uning tarixiy va badiiy qiymatini o‘zgartirmagan holda zamonaviy foydalanish va uning tarixiy va madaniy ahamiyatga ega elementlarini tiklash asosida saqlash uchun sharoit yaratish maqsadida amalga oshiriladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadqiqotlar, loyihalash va ishlab chiqarish ishlari majmuasi;

3.1.4 madaniy meros ob'ektlarining tarixiy-madaniy ekspertizasi: Madaniy meros ob'ektini Moddiy madaniy merosning davlat kadastriga kiritishni (chiqarib tashlashni) asoslash yoki nomoddiy madaniy meros ro‘yxatiga kiritish maqsadida vakolatli idora xodimlari tomonidan amalga oshiriladigan tashkiliy jihatdan soddalashtirilgan jarayon, shuningdek Umumjahon madaniy merosi ro‘yxatiga yoki Insoniyatning nomoddiy madaniy merosi o‘ziga xos xususiyatga ega ro‘yxatga, moddiy madaniy meros ob'ekti toifasini belgilash, moddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish zonalarini loyihalarining shaharsozlik va loyiha hujjatlari me'yorlariga, shuningdek rejalashtirilgan qazish, yer tuzish, qurilish, meliorativ, xo‘jalik va boshqa ishlarni moddiy madaniy meros ob'ektlarini saqlash talablariga muvofiqligini aniqlash;

3.1.5 moddiy madaniy meros ob'ektlarining davlat kadastrini: Davlat kadastrlarining yagona tizimining ajralmas qismi bo‘lib, moddiy madaniy meros ob'ektlarining geografik joylashuvi, huquqiy holati, miqdoriy, sifat ko‘rsatkichlari va baholash to‘g‘risidagi yangilangan ma'lumotlar va hujjatlar tizimi;

3.1.5.1 davlat kadastrlarining yagona tizimi, DKYaT: Davlat va tarmoq kadastrlarining barcha turlarini birlashtirgan ko‘p maqsadli axborot tizimi;

3.1.6 nomoddiy madaniy meros ob'ektlari ro‘yxati: nomoddiy madaniy meros ob'ektlari to‘g‘risidagi yangilangan ma'lumotlarni o‘z ichiga olgan hujjat;

Izoh – Moddiy madaniy merosning davlat kadastrini va nomoddiy madaniy meros ob'ektlari ro‘yxatini yuritish tartibi vakolatli idora tomonidan belgilanadi.

3.1.7 butunjahon merosi ro‘yxati: YuNESKO ning Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan va yo‘q bo‘lib ketish xavfi ostida turgan madaniy meros ro‘yxati;

3.1.8 **insoniyatning nomoddiy madaniy merosining o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘lgan ro‘yxati:** nomoddiy merosning xilma-xilligidan dalolat beruvchi va uning butun insoniyat uchun ahamiyatini anglashni rag‘batlantiruvchi elementlarni o‘z ichiga olgan YuNESKO ro‘yxati;

3.1.9 **madaniy meros ob'ekti egasining yoki foydalanuvchisining xavfsizlik majburiyati:** madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha mulkdor yoki foydalanuvchining majburiyatlarini belgilovchi belgilangan shakldagi hujjat;

3.1.10 **alohida muhofaza etiladigan tarixiy-madaniy hududlar:** qonun hujjatlariga muvofiq tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar, muzey-qo‘riqxonalar, tarixiy manzilgohlar va boshqa turdagi shakllarda tashkil etiladigan hududlar;

3.1.11 **tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar:** yodgorliklar va ansambllar joylashgan, moddiy madaniy meros ob'ektlarining ularni o‘rab turgan tarixiy muhit bilan birlikda saqlanishini ta'minlash uchun alohida rejim o‘rnatiladigan obidaning hududi yoki uning bir qismi; tarixiy-madaniy qo‘riqxonaning hududiy yaxlitligi, shuningdek, ushbu hudud chegaralarida qurilish va xo‘jalik faoliyatini tartibga solish;

3.1.12 **muzei-qo‘riqxonalar:** moddiy madaniy meros ob'ektlarida tashkil etilgan va tarixiy-madaniy qo‘riqxonaga kiritilgan muzei;

3.1.12.1 **muzei:** muzei ashyolari va muzei kolleksiyalarini saqlash, o‘rganish va ommaviy namoyish etish uchun mulkdor tomonidan tashkil etilgan doimiy notijorat madaniyat muassasasi;

3.1.12.2 **tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar va muzei-qo‘riqxonalar chegarasi:** moddiy madaniy meros sohasidagi maxsus vakolatli davlat organi tomonidan tarixiy-madaniy reja va (yoki) tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar va muzeining taklif etilayotgan chegarasini asoslovchi boshqa materiallar asosida belgilanadigan hududning chegarasi;

Izoh – Tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar va muzei-qo‘riqxonalar chegarasi attraksion chegarasiga to‘g‘ri kelmasligi mumkin.

3.1.13 **tarixiy manzilgohlar:** hududida moddiy madaniy meros ob'ektlari joylashgan, o‘tmishda yaratilgan, tarixiy, estetik, ijtimoiy-madaniy, arxeologik, me'moriy yoki shaharsozlik ahamiyatiga ega bo‘lgan va xalqning o‘ziga xosligini, uning jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan hissasini saqlash uchun katta ahamiyatga ega bo‘lgan manzilgohlar;

Izoh – tarixiy maskanda tabiiy va texnogen muhitning nisbati, tarixiy manzilgohining rivojlanish jarayonida egallagan turli funksiyalari, shuningdek boshqa qimmatli elementlar saqlanishi kerak.

3.1.14 **ansambllar:** bino va inshootlarning ijtimoiy, ma'muriy, diniy, ilmiy, ta'lim, fortifikatsion, saroy, turar-joy, savdo, sanoat va boshqa maqsadlarda joylashgan, ular bilan bog‘liq rangtasvir, haykaltaroshlik, dekorativ-amaliy san'at asarlari bilan ajratilgan yoki birlashtirilgan yodgorliklari, tarixiy rivojlangan hudud, arxitektura, tarixiy, arxeologik, me'moriy, estetik yoki ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan landshaftning birligi yoki aloqasi, shuningdek manzilgohlarni tarixiy rejalashtirish va rivojlantirish qismlari, landshaft me'morchiligi va bog‘dorchilik san'ati asarlari (bog‘lar, tomoshabog‘lar, maydonlar, bul'varlar) guruhlarini;

3.1.15 **diqqatga sazovor joylar:** inson va tabiatning qo‘shma ijodi, shuningdek tarixiy, arxeologik, shaharsozlik, estetik, etnologik yoki antropologik ahamiyatga ega bo‘lgan, shu jumladan xalq hunarmandchiligi mavjud joylar, tarixiy manzilgohlar yoki shaharsozlik va qurilish markazlari, esda qolarli joylar, tabiiy landshaftlar tarixiy (jumladan, harbiy) voqealar, yodgorliklar, taniqli tarixiy shaxslar hayoti, shuningdek madaniy qatlamlar, qadimiy shaharlar binolari qoldiqlari, ko‘hna shaharlar, manzilgohlar, avtoturargohlar, marosimlar o‘tkaziladigan joylar bilan bog‘liq hududlar;

3.1.16 **yodgorliklar:** rangtasvir, haykaltaroshlik, dekorativ-amaliy san'at asarlari bilan bog'liq bo'lgan alohida imoratlar, binolar va inshootlar va ushbu imoratlar, binolar va inshootlarning tarixan belgilangan hududlari, shuningdek yodgorlik uylari, xonadonlar, nekropollar, maqbaralar va ayrim mozorlar, monumental san'at, fan va texnika ob'ektlari (shu jumladan harbiy), antropologiya, etnografiya, numizmatika, epigrafiya, kartografiya materiallari, fotosuratlar, fil'mlar, audio, video yozuvlar va boshqa ommaviy axborot vositalaridagi yozuvlar, adabiyot va san'at asarlari, arxiv, qo'lyozma va grafik tarixiy, ilmiy, badiiy yoki boshqa madaniy ahamiyatga ega bo'lgan hujjatlar, qo'lyozma kitoblar, inkunabula, antik va nodir nashrlar, eslatmalar, yodgorliklar va yodgorlik buyumlari, tosh haykallar, qoyalarga o'ymakorlik rasmlari, arxeologik yodgorliklar;

3.1.17 **arxeologik yodgorlik:** Davlat moddiy madaniy meros kadastriga kiritilgan arxeologik obida;

Izoh – Arxeologiya yodgorliklari topilgan paytdan e'tiboran aniqlangan moddiy madaniy meros ob'ektlariga mansub bo'lib, ular O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari talablari asosida muhofaza qilinishi lozim.

3.1.18 **arxeologik ob'ekt:** inson faoliyatining barcha ko'rinishlariga taalluqli va arxeologik, antropologik, etnografik yoki boshqa tarixiy, ilmiy, badiiy, madaniy ahamiyatga ega bo'lgan joy, inshoot (ijod mahsuli), bino, majmua (ansambl), ularning qismlari, davlat xavfsizligidan qat'i nazar ular bilan bog'liq hududlar;

3.1.19 **arxeologik predmet:** arxeologik qidiruv, arxeologik qazishmalar va arxeologik nazorat paytida yoki xo'jalik va boshqa faoliyat jarayonida topilgan, shuningdek tasodifan topilgan va aniqlangan moddiy (nodir) asarlar;

3.1.20 **kompleks** - har bir alohida ob'ektning paydo bo'lish vaqti va sabablari, tarixiy, badiiy yoki boshqa qiymatidan qat'i nazar, umumiy hudud bilan birlashtirilgan yodgorliklar guruhi;

3.1.21 **aniqlangan madaniy meros ob'ekti:** tarixiy-madaniy qadriyatni ifodalovchi madaniy meros ob'ekti xususiyatlariga ega bo'lgan, unga nisbatan madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish bo'yicha tegishli hududiy organ tomonidan aniqlangan madaniy meros ob'ektlari ro'yxatiga kiritish to'g'risida qaror qabul qilingan ob'ekt;

3.1.22 **madaniy meros ob'ektining murakkablik toifasi:** madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlarni amalga oshirishning murakkablik darajasiga ko'ra ko'chmas madaniy meros ob'ektlarini tasniflash;

3.1.23 **vaqt patinasi:** ob'ektni tashkil etuvchi materiallarning tabiiy eskirishi natijasida kelib chiqadigan va saqlanishi yoki restavratsiyasi, konservatsiyasi kerak bo'lgan yodgorlik eskirishining ko'rinadigan izlari;

3.1.24 **madaniy meros ob'ektining haqiqiyliigi:** moddiy, o'ziga xos material, mo'ljallanganligi, atrof-muhit bilan tavsiflangan meros va u bilan bog'liq qadriyatlarining asosiy hal qiluvchi omili;

3.1.25 **restavrasiyon oshkor qilish:** asl qiyofasini buzuvchi keyingi elementlarni olib tashlash orqali yodgorlik tuzilishidagi qurilish tarixining bosqichlarini aniqlashga qaratilgan restavratsiya usuli;

3.1.26 **madaniy meros ob'ektining tashqi ko'rinishini yo'qotish:** madaniy meros ob'ektining tabiiy, antropogen va texnogen omillar ta'sirida vayron bo'lish darajasi;

3.1.27 **madaniy meros ob'ektiga ta'sir etuvchi tabiiy omil:** madaniy meros ob'ektining texnik holati va tashqi ko'rinishining o'zgarishiga olib keladigan tabiat hodisalari ta'sirining natijasi;

3.1.28 **madaniy meros ob'ektiga ta'sir etuvchi antropogen omil:** madaniy meros ob'ektining texnik holati va tashqi ko'rinishining o'zgarishiga olib keladigan inson faoliyati natijasi;

3.1.29 **madaniy meros ob'ektiga ta'sir ko'rsatishning texnogen omili:** madaniy meros ob'ektining texnik holati va tashqi ko'rinishining o'zgarishiga olib keladigan insonning texnik faoliyati natijasi;

3.1.30 **yo'qolgan moddiy madaniy meros ob'ektini asliday qilib tiklash:** yo'qolgan moddiy madaniy meros ob'ektini alohida tarixiy, ilmiy, badiiy, shaharsozlik yoki boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan alohida hollarda tiklash usullari bilan amalga oshiriladigan ishlar;

3.1.31 **yo'qolgan nomoddiy madaniy meros ob'ektini asliday qilib tiklash:** yo'qolgan nomoddiy madaniy meros ob'ektining alohida tarixiy, ilmiy, badiiy yoki boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan alohida hollarda ilmiy va ilmiy-texnik tadqiqotlar, tiklash usullari orqali amalga oshiriladigan ishlar;

3.1.32 **restavratsiya uslubiyoti:** madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlarga ilmiy asoslangan umumiy yondashuvlar tizimi;

3.1.33 **analogiya bo'yicha restavratsiya usuli:** Xronologik doirasini inobatga olgan holda hududiy, tipologik va stilistik xususiyatlarni hisobga olgan holda bir yoki bir nechta belgilar bo'yicha me'moriy ob'ektlarning o'xshashligidan foydalanadigan loyihalash restavratsiyasi tadqiqotlaridagi usul;

3.1.34 **restavratsiya bo'yicha ishlab chiqarish ishlari:** bevosita madaniy meros ob'ektida amalga oshiriladigan restavratsiya loyihasini amalga oshirish bo'yicha tadbirlar;

3.1.35 **madaniy meros ob'ektini tadqiq qilish sxemasi:** yodgorlikni tekshirish bo'yicha ishlarni olib borishning taxminiy fosh qilingan joyni ko'rsatgan holda grafik tarzda tuzilgan rejasi;

3.1.36 **tarixiy manbalar:** restavratsiya ishlarida foydalaniladigan va madaniy meros ob'ektining yaratilish tarixi va tarixiy mavjudligiga oid ma'lumotlarni o'z ichiga olgan grafik va yozma materiallar;

3.1.37 **qatlamlanish:** yodgorlik arxitekturasiga uning moddiy mavjudligi davrida kiritilgan elementlar;

3.1.38 **madaniy meros sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish bo'yicha davlat boshqaruvi organi:** O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida belgilangan vakolatli idora;

3.1.39 **madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish organi:** O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bilan madaniy meros ob'ektlarini saqlash, ulardan foydalanish, targ'ib qilish va davlat muhofazasini ta'minlash vakolatiga ega bo'lgan davlat va hududiy hokimiyat organlari;

3.1.40 **moddiy madaniy meros ob'ektlarining ko'chmas mulkini saqlash bo'yicha ishlar buyurtmachisi:** O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida belgilangan vakolatli idora;

3.1.41 **ilmiy-texnikaviy tadqiqot guruhleri:** madaniy merosni asrab-avaylash ishlarini rejalashtirish va amalga oshirishning barcha bosqichlarida ishtirok etuvchi guruhlar;

3.1.42 **madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish sohasidagi mutaxassis:** malaka darajasi (toifasi) tasdiqlangan holda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda attestasiyadan o'tgan mutaxassis;

3.1.43 **tarixiy-madaniy ekspertiza bo'yicha ekspert:** davlat tarixiy-madaniy ekspertizasini o'tkazish uchun attestasiyadan o'tgan madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish sohasidagi mutaxassis.

3.2 Ilmiy va loyiha hujjatlarining tarkibi va mazmuni

3.2.1 **madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ilmiy-loyihaviy hujjatlar:** Madaniy meros ob'ektlarini saqlash (konservatsiya qilish, ta'mirlash, restavratsiya qilish, ob'ektni zamonaviy foydalanishga moslashtirish) bo'yicha ishlarni amalga oshirish uchun ilmiy tadqiqot, qidiruv, smeta va aniqlash hujjatlarining yagona to'plami);

3.2.2 ilmiy va loyiha hujjatlarini ishlab chiqishga ilmiy rahbarlik qilish: mualliflar jamoasining ilmiy rahbari tomonidan amalga oshiriladigan ilmiy-tadqiqot va loyiha hujjatlarini ishlab chiqishda mualliflar jamoasi a'zolarining ishiga ilmiy-uslubiy rahbarlik qilish va muvofiqlashtirish;

3.2.3 madaniy meros ob'ektini asrab-avaylash ishlarini amalga oshirish bo'yicha topshiriq: Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish bo'yicha tegishli organ tomonidan jismoniy yoki yuridik shaxslarga, mulkdorlarga yoki boshqa qonuniy egalarga qo'yiladigan va hujjatlashtirilgan, ilmiy va loyiha hujjatlarining tarkibi va mazmunini belgilovchi talablar, shartlar, maqsadlar, vazifalar ro'yxati hokimiyat va tashkilotlarni ko'rsatgan holda ilmiy va loyiha hujjatlarini kelishish shartlari;

Izoh – Amaldagi qonunchilikka muvofiq tartib yoki nizom bilan belgilanadi.

3.2.4 madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlarni amalga oshirishga ruxsatnoma: madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish bo'yicha tegishli organ tomonidan beriladigan va madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlarni amalga oshirish uchun asos bo'ladigan hujjat.

3.2.5 arxeologik qidiruv ishlariga ruxsatnoma: Ochiq varaq holda arxeologga taqdim qilinadigan arxeologik obidada arxeologik qidiruv, arxeologik qazishmalar va arxeologik nazoratni amalga oshirish huquqini beruvchi hujjat.

3.2.6 ochiq varaq: arxeologning kasbiy darajasini tasdiqlovchi va unga arxeologik qidiruv, arxeologik qazishmalar va arxeologik nazoratni amalga oshirish huquqini beruvchi hujjat;

3.2.7 madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlarni ilmiy boshqarish: madaniy meros ob'ektining haqiqiy ko'rinishining barcha elementlarining xavfsizligini ta'minlash uchun ish jarayonida tadqiqot ishlarini olib borish ustidan loyihaning ilmiy rahbari tomonidan amalga oshiriladigan nazorat; ushbu tadqiqotlar natijasida aniqlangan ob'ekt, shuningdek madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha olib borilayotgan restavratsiya-ta'mirlash ishlariga ilmiy-uslubiy baho;

3.2.8 madaniy meros ob'ektlarini saqlash bo'yicha ishlar ustidan mualliflik nazorati: madaniy meros ob'ektlarini saqlash bo'yicha ishlarni ishlab chiqarish bo'yicha loyiha muallifi va loyiha hujjatlarini boshqa ishlab chiquvchilar (jismoniy va yuridik shaxslar) ish hujjatlaridagi qarorlar ob'ektda bajarilgan ishlarga mos kelishini nazorat qiluvchi xizmat turlaridan biri;

3.2.9 madaniy meros ob'ektlarini saqlash bo'yicha ishlar bo'yicha texnik nazorat: madaniy meros ob'ektlarini asrab-avaylash bo'yicha olib borilayotgan ishlarning ish turlari va hajmi, muhandislik-geologik tadqiqotlar va tadqiqotlar natijalari bo'yicha loyiha-smeta hujjatlari talablariga muvofiqligini tekshirish bo'yicha amalga oshiriladigan ekspert tekshiruvi tadbirlari, shuningdek ushbu turdagi ishlar uchun normativ talablar;

3.2.10 texnik nazoratning vakolatli vakili: texnik nazorat vazifalarini buyruq asosida amalga oshiradigan vakolatli shaxs;

3.2.11 madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ijro hujjatlari: madaniy meros ob'ektida ishlash jarayonida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar asosida ilgari qabul qilingan loyiha qarorlarini tuzatish bilan ishlab chiqarish ishlarini bajarish uchun chizmalar to'plami;

3.2.12 madaniy meros ob'ektini saqlashga ruxsat beruvchi dastlabki hujjatlar: ma'muriy hujjatlar, ruxsatnomalar, texnik shartlar, muhandislik tadqiqoti materiallari, kelishuv va tasdiqnoma, shuningdek madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish bo'yicha vakolatli davlat organlari va ixtisoslashtirilgan tashkilotlardan rivojlanish uchun olingan, madaniy meros ob'ektlarini saqlash bo'yicha ishlarni amalga oshirish uchun loyiha hujjatlarini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar;

3.2.13 madaniy meros ob'ektining pasporti: Moddiy madaniy meros ob'ektlarining Davlat kadastridagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan moddiy madaniy meros ob'ektining asosiy hisob hujjati;

3.2.14 **madaniy meros ob'ektini muhofaza qilish ob'ekti:** madaniy meros ob'ektining uni Moddiy madaniy meros ob'ektlarining Davlat kadastriga kiritish uchun asos bo'lgan xususiyatlari;

Izoh – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq, Moddiy madaniy merosning davlat kadastridagi aniqlangan madaniy meros ob'ektini madaniy meros ob'ekti tarkibiga kiritish to'g'risida qaror qabul qilish uchun tarixiy-madaniy ekspertiza xulosasini berish uchun obektning xususiyatlari tavsifi majburiy hisoblanadi.

3.2.15 **madaniy meros ob'ektini kompleks ilmiy tadqiq etish:** Madaniy meros ob'ektini har tomonlama o'rganish ilmiy tadqiqot dasturi asosida amalga oshiriladi va tarixiy arxiv-bibliografik tadqiqotlar olib borish, yodgorlikni dala o'rganish, arxeologik, tarixiy-madaniy, tarixiy arxitektura tadqiqotlari, shuningdek muhandislik-texnik tadqiqotlar va texnologik va muhandislik tadqiqotlari;

3.2.16 **bosh reja:** madaniy meros ob'ekti hududini restavratsiya qilish va zamonaviy foydalanishga moslashtirish bo'yicha ilmiy va loyiha hujjatlari bo'limi;

3.2.17 **tarixiy-madaniy tayanch rejasi:** hududning tarixiy va madaniy qiymatini tavsiflovchi va tarixiy, tarixiy shaharsozlik, tarixiy me'moriy va tarixiy landshaft tadqiqotlari natijalarini o'z ichiga olgan grafik diagramma;

3.2.18 **tarixiy va me'moriy ma'lumot rejasi:** hududning tarixiy va madaniy qadriyatlarini tavsiflovchi va tarixiy, tarixiy-me'moriy, tarixiy landshaft va tarixiy arxiv tadqiqotlari natijalarini o'z ichiga olgan grafik diagramma;

3.2.19 **madaniy meros ob'ektini restavratsiya qilish va moslashtirish loyihasi:** Kompleks ilmiy tadqiqotlar asosida uch bosqichda ishlab chiqilgan ilmiy-loyihaviy hujjatlar bo'limi – eskiz loyihasi, loyiha, ishchi loyiha-smeta hujjatlari;

3.2.20 **madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha dastlabki ishlar:** ilmiy va loyiha hujjatlarining bo'limi, shu jumladan dastlabki ruxsatnoma hujjatlari va madaniy meros ob'ektini dastlabki o'rganish natijalari, shuningdek zarurat tug'ilganda favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish va muhofaza qilish choralari, shu jumladan ish hujjatlari bo'yicha loyihaviy yechimlar;

3.2.21 **madaniy meros ob'ektini tarixiy-arxiv va bibliografik tadqiq qilish:** restavratsiya qilinayotgan ob'ekt to'g'risidagi nashr etilgan va chop etilmagan matn yoki grafik materiallar ko'rinishida tushgan tarixiy ma'lumotlarni aniqlash, to'plash va o'rganish bo'yicha chora-tadbirlar majmui;

3.2.22 **madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha me'moriy yechim:** umumiy va batafsil me'moriy loyihaviy takliflarni o'z ichiga olgan madaniy meros ob'ektini restavratsiya qilish va moslashtirish loyihasining ajralmas qismi;

3.2.23 **madaniy meros ob'ektini restavratsiya qilishni tashkil etish loyihasi:** qurilish maydonchasining qisqacha tavsifini, shuningdek madaniy meros ob'ektida ishlab chiqarish ishlarini bajarish uchun tashkiliy-texnologik sxema va shart-sharoitlarni asoslashni o'z ichiga olgan loyihaning bir qismi;

3.2.24 **madaniy meros ob'ektlarida ta'mirlash-tiklash ishlari qiymatining jamlanma smeta hisobi:** loyihada nazarda tutilgan madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha barcha ishlarni to'liq yakunlash uchun zarur bo'lgan mablag'larning taxminiy limitini belgilovchi hujjat;

Izoh – Ta'mirlash-tiklash ishlarining umumiy smetasi moliyalashtirish limitini aniqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

3.2.25 **madaniy meros ob'ektini asrab-avaylash bo'yicha ishlarning mahalliy smetasi:** ish hujjatlarini ishlab chiqishda aniqlangan hajmlardan kelib chiqqan holda, madaniy meros ob'ektlarini va umumiy ob'ekt ishlarini bajarish uchun ishlarning ayrim turlari va xarajatlari uchun tuzilgan birlamchi smeta hujjati;

3.2.26 **mahalliy smeta hisob-kitoblari:** agar ish hajmi va xarajatlari yakuniy aniqlanmagan bo‘lsa va ish hujjatlari, loyiha hujjatlarini ishlab chiqish bosqichida amalga oshirilgan dastlabki hisob-kitoblar asosida aniqlanishi kerak;

3.2.27 **madaniy meros ob'ekti haqidagi tarixiy ma'lumotlar:** Tarixiy yozma, grafik va bibliografik manbalarni o‘rganish natijalari asosida tayyorlangan madaniy meros ob'ektining yaratilish va o‘zgartirish tarixiga oid matn materiallari;

3.2.28 **o‘lchov chizmasi:** Arxitektura inshootlari, plastik dekoratsiya detallari, monumental haykaltaroshlik parametrlari va dekorativ-amaliy san'at ob'ektlarini o‘lchash natijalarini qayd etadigan chizma hujjatlari turi.

3.2.29 **madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha ishlar bo‘yicha ilmiy rahbar:** ilmiy-loyiha hujjatlarini ishlab chiqishga rahbarlik qiluvchi va madaniy meros ob'ektlarida ishlab chiqarish ishlarini bajarishga rahbarlik qiluvchi mutaxassis;

Izoh – Madaniy meros ob'ekti bo‘yicha ilmiy hisobot tayyorlash va taqdim etish uchun ishlarning ilmiy rahbari javobgardir.

3.2.30 **ilmiy-restavratsiya hisoboti:** Madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha ishlarning bajarilishi to‘g‘risidagi hisobot hujjatlarining bo‘limi, shu jumladan qabul qilingan loyiha qarorlarining ish jarayonida ularni amalga oshirishga muvofiqligi to‘g‘risidagi, shuningdek barcha bosqichlarda amalga oshirilgan ishlarning fotomateriallari, qo‘llanilgan ilmiy usullarning tavsifi, kiritilgan o‘zgartirishlarni tasdiqlovchi grafik materiallar, ish natijalari to‘g‘risidagi ilmiy xulosalar va madaniy meros ob'ektidan foydalanish bo‘yicha tavsiyalarni o‘z ichiga olgan ma'lumotlar;

3.2.31 **madaniy meros ob'ektini grafik rekonstruksiya qilish:** yodgorlikning ma'lum vaqt oralig‘ida kutilayotgan ko‘rinishini grafik tasvirlash;

Izoh – Grafik rekonstruksiya nazariy maqsadga ega bo‘lib restavratsiyaning eskiz loyihasiga kiritilishi mumkin.

3.2.32 **madaniy meros ob'ektlarini saqlash sohasidagi nuqsonli bayonnoma:** madaniy meros ob'ektiga yetkazilgan zarar miqdori ko‘rsatilgan holda ro‘yxat shaklida tuzilgan hujjat;

3.2.33 **madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha hisob-kitoblar hisobi:** madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha rejalashtirilgan ishlarning turlari va hajmlari to‘g‘ri-sidagi ma'lumotlar ro‘yxati shaklida tuzilgan hujjat;

3.2.34 **madaniy meros ob'ektining texnik holati dalolatnomasi:** madaniy meros ob'ektining komissiyaviy o‘rganish vaqtidagi holatini belgilovchi hujjat;

3.2.35 **situasion reja:** madaniy meros ob'ektining viloyat, shahar, tumanning shahar-sozlik, landshaft rejalashtirish tizimidagi o‘rnini aks ettiruvchi, funksional, kompozitsion va transport aloqalarini belgilovchi sxematik reja;

3.2.36 **madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha yashirin ishlarni ekspertizadan o‘tkazish to‘g‘risidagi guvohnoma:** madaniy meros ob'ektini saqlash bo‘yicha ishlarning ay-rim turlarini amalga oshirishda tuzilgan, ushbu ishlar tugagandan so‘ng amalga oshirilishi ustidan nazoratni amalga oshirish mumkin bo‘lmagan hujjat;

Izoh – so‘rovga qo‘yiladigan yashirin ishlarning ro‘yxati ishlab chiqilgan loyiha yechimlari bilan belgilanadi; yashirin ishlarni ekspertizadan o‘tkazish dalolatnomasi rahbar, mualliflar jamoasi rahbari, texnik nazoratning mas'ul vakillari va pudratchi tomonidan imzolanadi; ichki hujjatlarga muvofiq belgilangan shakl madaniy meros ob'ektlarini saqlash bo‘yicha ishlarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ushbu akt uchun asos qilib olinadi.

3.2.37 madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlar ustidan texnik nazorat jurnali: belgilangan shakl bo'yicha to'ldirilgan va nazorat kuzatuvlari natijalarini, ob'ektda texnik nazoratni amalga oshiruvchi shaxslarning talablari va ko'rsatmalarini belgilaydigan hujjat;

3.2.38 ilmiy boshqaruv va arxitektura nazorati jurnali: loyiha muallifi yoki mualliflar guruhi a'zolari tomonidan madaniy meros ob'ektini saqlash bo'yicha ishlarni ishlab chiqarishni nazorat qilish bo'yicha ob'ektda bajarilgan ishlarning ishlab chiqilgan talablarga muvofiqligini ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan xatti-harakatlarini aks ettiruvchi, loyiha yechimlari va ilmiy restavratsiya hisobotiga majburiy ilova hisoblanadigan hujjat.

Muhim soʻzlar: madaniy meʼros obʼektlari, ilmiy va loyiha hujjatlari, umumiy qoidalar, atamalar, taʼriflar

O‘zgartirishlarni ro‘yxatga olish varag‘i

O‘zgartirish raqami	Varaq raqami (bet)				Hujjat raqami	O‘zgartirish kiritilgan sana	O‘zgartirish kiritilgan sana
	o‘zgartirilgan	almashtirilgan	yangi	Bekor qilingan			

Texnik qo‘mitasi raisi

Sh.Sharipov

“Turizm xizmatlarini
sertifikatlashtirish
markazi” DUK direktori

S.Xonbabaev

“Turizm xizmatlarini
sertifikatlashtirish markazi” DUK
standartlashtirish bo‘limi boshlig‘i

S.Muhitov

ISHLAB CHIQLDI:

“Turizmni rivojlantirish
ilmiy-tadqiqot instituti” direktori

Y.Golisheva

Texnik qo'mitasi raisi

Sh.Sharipov

"Turizm xizmatlarini
sertifikatlashtirish
markazi" DUK direktori

S.Xonbabuev

"Turizm xizmatlarini
sertifikatlashtirish markazi" DUK
standartlashtirish bo'limi boshlig'i

S.Muhitov

ISHLAB CHIQLDI:

"Turizmni rivojlantirish
ilmiy-talqiqot instituti" direktori

Y.Golisheva